

Romantizmden Modernizme Rabindranath Tagore

Rahajit Sarkar
Çeviren: Ünal AYTÜR

Summary

Tagore's long poetic career started with romantic poems in which love and nature are celebrated as two major sources of creative joy. With World War I, however, his work took on a modernist character, reflecting a new sense of doubt and uncertainty about the whole Western civilization. Nevertheless, he did not lose faith completely in Man's ability to create a world worth living in.

Tagore bir yazısında şöyle diyor: "Ben 1861 yılında doğdum; tarih açısından önem taşıyan bir yıl değil, ama Bengal'de büyük bir döneme rastlar, çünkü ülkemizin yaşamında üç ayrı akımın kesiştiği bir dönemdir bu." Tagore'un bu sözleri, onun zihninin işleyiş biçimini anlamakta bize yardımcı olabilir. Sözü edilen üç akım şunlardır: 1. Hindistan'ın, biçimsel inaçlar ile içi boş uygulamalar sonucu gücünü yitirmiş bulunan manevi yaşamını yeniden canlandırma çabaları, 2. Edebiyatı, canlılığım engelleyen katı söz sanatları ile geleneksel kuralların boyunduruğundan kurtarma çabaları, 3. "Kimliğini ortaya koymaya çalışın Hindistan halkının kendi düşüncelerini dile getirmeye başlayan" bir milliyetçiliğin doğuşu. Aynı zamanda hem devrimci, **hem** de yaratıcı olan bu akımlar; yeni değerler, yeni manevi biçimler, yeni bir edebiyat, yeni bir ulusal kültür yaratmak amacını taşıyordu. Bu özgürlük havası ile yaratıcı güç, çocukluğundan başlayarak Tagore'a esin kaynağı oldu. Onun yaşamında da, şiirlerinde de sık sık, sanki zihninden hiç uzaklaşmayan bir "sınır" simgesi görürüz; bu sınırlılık duygusunu aşabilmek için Tagore, hem düş dünyasında, hem gerçek dünyada uzak yolculuklara çıkmıştır.

Çocukluğunda, birkaç yıl devam ettiği okulun sınırları içinde Tagore kendini sürgünde ve tutsak gibi hissediyordu. Okul eğitimi kesintilerle geçmiştir. Yatılı okula gitmekteki ısrarı, baba ocağının sınırlılığından kurtulmak içindi. Ancak onun "renklere, müziğe, hareketli bir yaşama duyduğu derin özlem" yatılı okullarda karşılanabilecek gibi değildi. Sonunda, şiiri, müziği, sanatı tanımak için gerekli fırsatı kendi evinde buldu. Eve gelen özel öğretmenlerle, Bengal'de İngiliz romantiklerinin etkisi altında gelişen yeni edebiyat yapıtlarını okudu. Aynı zamanda Sanskrit klasikleriyle tanıştı; bu eski şiirlerin ritimleri, renkleri, zengin müziği ve derin hayat görüşü büyüledi onu. İngilizce öğrenip Shakespeare'i, Milton'u, Shelley'yi ve öteki yazarları okudu.

Tagore, Kalküta'nın en varlıklı ve en ilerici ailelerinden birinin çocuğuydu. Kişiliğini biçimlendiren yılları nasıl bir ortam içinde geçirdiğini anlatırken şöyle der: "Ailemin tüm bireyleri yetenekli kişilerdi — kimi ressam, kimi şair, kimi müzisyen. Evimizin tüm havası yaratıcılık ruhuyla doluydu. Neredeyse bebekliğimden beri, doğanın güzelliğini ta içimin derinliklerinde duyuyor; ağaçlara, bulutlara karşı yakın

bir dostluk besliyor; kendimi mevsimlerin havada titreşen müziğiyle uyum içinde hissediyordum."

İngiliz toplumunun, İngiliz şiirinin bir çözümlemesini yaparken, Tagore şöyle yazıyordu: "İngiliz toplumsal yaşamında güçlü tutkular sıkı bir denetim altındadır; işte belki de bu nedenle, İngiliz edebiyatına bu tutkular çok egemendir. İngiliz edebiyatının özelliği, bastırılan şiddetli duyguların, kaçınılmaz bir patlama noktasına gelmesidir. Hiç değilse Bengal'de biz İngiliz edebiyatının özü budur diye düşünüyorduk."

Tagore'un kendi yapıtlarında güçlü tutkular, Hindistan'ın eski bilge kişilerinin öğretileriyle dengelenmiştir. Bu bilgelere göre, yaşamın kökeni ve kaynağı, yeryüzünde evrimin hedefi, tutku değil, sevinçti. "Öteki adı aşk olan" bu sevinç duygusu, Tagore'un romantik şiirine dingin bir derinlik kazandırır. Yaşanan sevinç anları, bir bakıma, bu şiirlerin ana kaynağını oluşturur. Bir sabah doğmakta olan güneşe bakmış Tagore; sonradan şöyle yazıyor: "Bakarken birdenbire sanki gözümden bir perde kalkıverdi ve dünyanın şaşırtıcı bir aydınlıkla kaplandığını gördüm; her yandan dalga dalga güzellikler, sevinç selleri yükseliyordu. Aydınlık, daha önce yüreğime kümelenmiş keder ve umutsuzluğu delip geçti, içimi evrensel ışığa boğdu. Aynı gün "Çeşmenin Uyanışı" adlı şiir, kalemimden coşkun bir çağlayan gibi döküldü. Şiir bitti, ama sevincimin üzerine perde yeniden inmedi."

Romantik şiirin iki büyük güç kaynağı vardır: Doğa ve sevgi. Maurice Bowra, "Romantik imgelemin özü, görünmeyen bu güçlerin işleyişini gösteren biçimler yaratmaktır," der. Tagore için doğa ve sevgi, ilk yaratıcı sevincin ifadesiydi. Sonsuz ve sınırsız olan bu sevinci doğada, sevgide ve yaşamda arıyordu o. Ancak, sevinç kendini her zaman yalnızca hoş giden deneyimlerde göstermez. Yaşadığımız üzücü ve korkunç şeylerde de ortaya çıkabilir. Tagore'un doğa şiirlerinde sevincin bu iki yönünü de görürüz. Kalküta kentinin kalabalığından uzakta Bengal'de, Padma ırmağının üstünde bir kayık-evde yaşarken yazdığı bir mektupta şöyle diyor: "Şimdi sanki öyle bir yerdeyim ki, zaman durmuş akıyor. Her bir atom zerresi sınırsız; her dakika, sonsuz olmuş." Tagore, büyük bir sükun içindeki görünümüyle doğayı işte böyle algılıyor. Ama bir ay sonra bir gece, suların "şiddetli foşurtu"suyla uyanıyor; yıldız ışıkları altında sular, "bıçak yaraları" almış gibi çizgi çizgidir.

Doğanın şefkatli yönünü, "Mutluluk" adlı şiirden alınan şu dizelerde görebiliriz:

Bulutsuz bir gün, gök pırl pırl
Güleç yüzlü bir dost gibi, hafif bir meltem
Okşamakta göğüsleri, yüzleri ve gözleri
Ve sandal salınıyor
Sessiz, durgun sularında Padma'nın
ezgili dalgacıklar çıkararak

Şimdi, başka bir doğa şiirinden, bir geminin batışını anlatan "Deniz Dalgalarından alman birkaç dizeye bakalım:

Kıyısız denizin bağrında Yıkım kol geziyor
 Korkunç bir bayram havası içinde.
 Azgın rüzgâr kükrüyor, tüm amansız gücüyle,
 çırparak binlerce kanadını
 Gökle deniz büyük bir kargaşayla tek olmuş sarmaş dolaş
 Karanlık inmiş evrenin gözlerine

Yaratılan korkunç yıkımdan sonra, Fırtına Cadısı insan kurban istemektedir:

Kaldırılmış gemiyi Cadı Fırtına, bağırıyor
 'Ver! Ver! Ver!'
 Deniz köpük kesilmiş, gürlüyor, milyonlarca kollarıyla havada,
 'Ver! Ver! Ver!'
 Gecikmeye öfkeli, köpüren, ısıklar çalan
 Mavi Ölüm hiddetten kireç kesilmiş bir yüz,
 Ufacık tekne dayanamaz bu zorlu güce,
 Patladı patlayacak demirden bağı!
 Gökle deniz bir olmuş, tutmuşlar bu minik oyuncağı
 Amaçları eğlenmek!

Doğanın tüm bu korkunçluğuna, tüm öfkesine karşın, Tagore dünyayı sevmekte, onu güzel bulmaktadır:

Dünya güzeldir, ölmek istemiyorum ben

Tagore, uzakların çağrısına kapılmıştır, enginlere açılmak ister; özgürlüğe koşmaya can atar; ama gene de çileci keşişler gibi dünyadan el etek çekmeyi düşünmez. Bir sonesinde şöyle diyor:

El etek çekmekten gelecek kurtuluş bana göre değil
 Çıkaracağım mutlu özgürlüğün tadını ben
 Doğanın sınırsız tutsaklığında

Romantik şairler doğayı zaman ve mekanla sınırlı olarak görmezler; onlar için doğa, tamamen dış görünüşünün kalıpları içinde sıkışıp kalan bir şey değildir. Eski Hint bilgeleri de, yeryüzündeki herşeyin, tanrının ölümsüz varlığı ile dopdolu olduğuna inanıyorlardı. Tagore, doğada bitmez tükenmez bir yaşam akışı görür. Bu akış, kaynağını "burada ve şimdi" olan şeylerden almakla birlikte, gene de bunların çok ötesine uzanır. Havada uçan yabani kazlara bakarak şöyle yazıyordu:

Bu kanatların mesajı,
 taşıdı sanki hız tutkusunu
 bir an için yalnızca,
 heyecandan duran yüreğe.
 Dağlar dönüşmek istiyordu avare Yaz bulutlarına;
 ağaçlar istiyordu topraktan kopup gitmek
 ve açılmış kanatlarla izlemek o sesi
 sonsuz sınırlarına dek uzayın.
 Kayboldu gitti akşamın düşü
 özlem dolu bir acı kümelendi.
 Ey uzaklara yönelen
 özgürleşmiş kanatlar.
 Ve çınladı bir mesaj evrenin yüreğinde,
 'Burda değil, burda değil, başka, başka bir yerde!'

Romantik şairler için ikinci büyük güç kaynağı sevgidir, aşktır. Tagore aşkı türlü ortaya çıkış biçimleriyle ele almıştır. İlk şiirlerinde aşk bedenseldir; bir duygu, bir heyecan işidir:

Ah, sevgilim,
 Öpücük isteyince senden, yüzünü öte yana dönme
 dök dudaklarım
 o hayat veren kızıl parlak mutluluğu

Aşk bedenden ayrı bir şey değildir; hem bedeni, hem ruhu sarar. Aşk yalnızca cinsel bir gereklilik, fiziksel bir güdü olsaydı eğer, tüm güzelliğini, tüm sevincini yitirirdi. Gerçek aşk, insan boyutunu tanrısal olanla birleştirir:

Tanrım sevgilimdir, sevgilim tanrım.

Tagore için kadın, ne bir zevk aracı, ne sinsi bir baştan çıkarıcı, ne de bedensiz bir melektir. Çok yüceltiği zaman bile, hep bir bedene sahiptir. Yüceltme, kadın imajının bir parçasıdır. Ortada hep etten kemikten bir kadın vardır, ama aşık-şair, onun bedensel güzelliğine kendi düşgücünü katar ve aşk kadını yaratır. Tagore sevgiliye seslenerek,

Yarı kadın, yarı düşgücüsün sen

diyor. Belki de Tagore'un aşk kavramını en güçlü biçimde dile getiren bir şiir, denizden doğan, Urvashi adlı kutsal periye yazdığı bir kasidedir. Eski bir efsaneye göre peri, bir krala gönül verir ve onunla yaşamak için yeryüzüne gelir. Tagore için Urvashi, tanrısal güzellik simgesinin bedene bürünmüş halidir. Yalnızca bir düşünce ya da hayal değildir o; aynı zamanda bir kadındır. Ancak, tanrısal olduğundan,

toplumun yasaları onu bağlamaz. Urvashi, tam bir özgürlük içinde güzelliştir, aşktır. Şiirin ilk dizesinin söylediği gibi, ev kadının görevleriyle yükümlü değildir:

Ne anasın, ne kız, ne de gelin sen, ey beden bulmuş güzellik!

Urvashi bedene bürünmüş güzellik olduğu kadar, sonsuza dek gençtir de:

Gençlik kalıbını alıp da uyanınca, çıktın karşısına dünyanın
tazeliğin doruk noktasındaydın artık sen

Tüm "dünyanın sevgilisidir" o. Bilge kişiler de dahil bütün erkekler bağlılıklarını bildirirler ona; çileciler derin düşüncelerini bir yana bırakır, önünde diz çöker, ona manevi değerlerini sunarlar. Onun kendisi herhangi birşey istemez; özgürdür. Erkekler aşık olmuşlarsa, sevgileri kendi arzularının doğal bir biçimde ortaya çıkışıdır. Urvashi'yi belki de en iyi anlamanın yolu, onu bir dansçı olarak düşünmektir— seyredenlerde sevinç ve keder duyguları yaratan, ama kendisi bu duygulara kapılmayan bir dansçı. Ritim doludur Urvashi. Bir yandan bedeninin tazeliği baştan sona evrene yayılırken, beden ritimleri de tüm doğayı dansa boğar. Deniz dalgalan gibi gidip gelir. Yeryüzüyle, gökyüzüyle kaynaşır.

Sen dans edince

Denizin dalgalan dans ritimlerine uyup senin, dans eder,
Kanat çırpıp yeryüzünün giysileri, dalgalanan buğday başakları
üstünde
Boynundaki gerdanlıktan yıldızlar düşer gökyüzünün
tabanına

Deniz, yer, gök evrensel bir ritmin girdabına kapılmıştır. Güzel olan ne varsa, hepsi Urvashi'nin güzelliğinin yansımasıdır. Tüm devinim, onun adımlarının ritminden doğmaktadır; yıldızlar onun gerdanlığının parıltısından başka bir şey değildir. Güzellikler dünyası olan doğa, onun görkemli varlığıyla dopdoldur. Urvashi doğanın ta kendisidir. Ama aynı zamanda bedeni olan gerçek bir kadındır, son derece arzulanan, ama görenlerce ulaşılmaması olanaksız bir kadın. O gözücüyle şöyle bir baksa, diyor şair, tüm dünya çarpılıp, gençler gibi aşk özlemiyle yerinde duramaz olur.

Kör rüzgarlar taşır her yere bedeninin baş döndürücü kokusunu
ve büyülenmiş şair, bal sarhoşu bir kara arı gibi, dolaşır durur
özlemle,

sevinç türküleri söyleyerek.

Urvashi kusursuz, arınmış bir güzellik; yeryüzünde çektiğimiz tüm acıların yüceltilmiş biçimidir; acının ölümsüz bir sanat yapıtına dönüşümüdür. Arzu onun ayaklarına kapanmıştır; dünyanın arzulanan, lotus çiçeğinden bir ayak iskemlesi olmuştur ona:

İnce bedenini yıkanır dünyanın gözyaşlarıyla,
Yüreklere akan kanlar boyanmış ayaklarına kızıla.
Ey çıplak güzellik, çözmüş saçlarının örgüsünü,
Koymuşsun ayaklarını hafifçe üstüne,
Tüm arzunun açılmış lotus çiçeklerine

Aşk arzusunun kollarının erişebileceği uzaklığın ötesindedir. Gerçek aşkı kucaklamak olanağı yoktur; yakındadır, bedenleşmiş güzelliğin karşısında çarpıp duran yürektir, ama elde edilmesi olanaksızdır.

Tagore, Hindistan dışında, hatta diyebiliriz ki Bengal dışında, genellikle mistik bir şair olarak görülür. Bunun nedeni, onun çoğu Bengal dilinde yazılmış olan şiirlerinin yalnızca bir bölümünün başka dillere çevrilmiş olmasıdır. 1913 yılında Togore Nobel edebiyat ödülünü aldı. Bu ödülü kazanan ilk Asyalıydı. Şiirlerinden bazılarını kendisi İngilizceye çevirmişti. Bunları kendisine ödülü kazandıran "Gitanjali" adlı İngilizce kitapta yayımladı. Bu şiirlerin gerisindeki deneyimler mistik deneyimlerdi. Tagore'un mistik bir şair diye tanınması işte bundandı.

Tagore'un şiirindeki mistik nitelik, onun romantikliğinden çıkmıştır. Romantik düşgücünün temelinde gizem ve hayret duyguları yatar. Ne zaman bu duygular derinleşir, insan ruhunu sararsa; ne zaman doğanın güzelliğinde sonsuzluğu ve tanrısal kutsallığı görürsek, işte o zaman mistiklikten söz edebiliriz.

Gökyüzünün sen ve kuş yuvasısın
Ey Güzel! Aşkın nasıl da kucaklıyor ruhu bu yuvada, tatlı
ezgilerle,
renklerle, mis kokularla!
Yaklaşıyor Sabah, kolunda altın sepet, içinde güzellik tacı
giydirecek sessizce yeryüzüne

İşte sürülerin terkettiği çayırlara iniyor akşam,
Ayak basmamış yollardan geliyor, altın testisinde serin
esintilerini getiriyor barışın, dingin Batı denizlerinden.
Ama ruhlar uçup erişsin diye serdiğin o sonsuz gökte,
lekesiz bir beyazlık dolu; işte orda ne gündüz var,
ne gece, ne biçim, ne renk, ne de bir söz.

Bu dizeler onun mistik yanının iyi bir örneği. Ancak Tagore bu noktada durmadı. Zaman değiştiçe değişmesini sağlayan bir canlılığa sahipti o. Batı, Tagore'u 1913'te tanıdı; 1914'te Birinci Dünya Savaşı çıktı. Eski düzen yıkıldı. Ve denebilir ki, güzel sanatlarda modernist bakış açısı egemen oldu. Yeni bir kuşağın şair ve ressamı, geçmişten tümüyle kopmaya çalıştılar. Modernizmi tanımlamak kolay değildir. Yalnız belki onun yeni bir zihinsel tutum olduğu söylenebilir: Çağdaş yaşamdaki gerçek kopuklukların farkına varmaktan kaynaklanan yeni bir tutum. Bu düşünce biçimine göre, dünyadaki her şey sanki parça parça oluyordu. Eski idealler yok olmuş, romantik güzellik ve aşk kavramları uçup gitmişti. Sonlu ile sonsuzu,

beden ile ruhu bir arada tuttuğu düşünölen büyük ilişkiler zinciri kopmuştu. İnsan yaşamı, yalnızca güncel, elle tutulabilen, sınırlı bir şeydi. Tek gerçeklik geçici olandı. Çağdaş insan hiçbir şeye, hiçbir değere inanmıyordu artık.

Tagore gelişti. Geçmişle bağlarını koparmadı; ama içinde yaşadığı zamanın, sıradan şeylerin, parçalanmışlığın neler gerektirdiğini anlıyordu. Yeni biçimler denedi, romantik olmayan konularda "düzyazı şiirler" yazdı. Orta sınıfın saygınlık kavramına boyun eğmeyen bir çocuk için "sokak köpeğinin trajedisi"ni yazmak isteyen Tagore, sıradan insanların konuşma biçimini, bu çocuğun yürek tellerine dokunabilecek bir dili, kullanmayı her zaman başaramadığını itiraf eder:

Ambika öğretmen yakındı bana,
"Vermiyor aklını okumaya
Kitabındaki şiirlerinizi,
aslında biraz budala!
İşe yaramazın teki, yırtıyor sayfaları,
Neymiş, fareler yemiş,
Nasıl da haşarı!"
Dedim ki, "Suç bende,
Onun kendi dünyasından bir ozan
Öyle bir şiirleştirir ki gübre böceğini
Çocuk şıp diye tanır.
Ben ne zaman gerçek kurbağayı,
Ya da sokak köpeğinin trajedisini
Anlatabildim ki?"

Tagore, "sıradan bir kız"ı, bir "adam"ı, romantik şiirin dünyasında yeri olmayan başka insanları konu alan şiirler yazdı. Miçolar, borsa simsarları, katipler, hatta böcekler ve solucanlar bile artık onun şiir dünyasından dışlanmıyordu. Ama gene de, bunları gerçekten anlayıp anlamadığı konusunda kuşkusu vardı. (Kuşku çağdaş düşüncenin önemli bir ögesidir.)

Ancak, örümceğin dünyası bana
Sonsuza dek kapalı
Gözlerimin önünde sürekli,
Karınca yüreğini benden
Saklayan bir perde var.

Tagore artık sonsuzluğun farkında olduğu gibi, tarih içinde değişikliğin de farkındadır.

Bir sabun köpüğü gibi yükseldi Mohenjo-daro
 ve sonra sessizce yitip gitti çöl kumları altında.
 Sümerler, Asurlular, Babil, Mısır
 hep güçlü göründüler,
 zamanın alçak çitlerle çevirdiği
 geçmişin arenasında.
 Silinip gittiler sonra,
 silinir mürekkeple yazılmış yazılar gibi.
 Birkaç soluk iz geride kalan.

Tagore'un kendi ülkesi, Hindistan, kargaşa içindeydi. İngiliz egemenliğinden kurtulmaya çalışıyordu. Halkın umutları, devletin güvenlik güçlerince şiddetle bastırılıyordu. Ozan bir kenara çekilip düşgücü dünyasında yaşayamazdı. Kendi yaşamını gözden geçirdiği bir şiirinde, romantik düşgücünü tek telli bir saz olan *ektara'ya* benzetir. Ve artık eline, sömürgeci baskısına karşı savaşıma bağlılığı simgeleyen savaş davulunu almak zorunda bulunduğunu söyler. Bu da Tagore'un modernizminin bir örneğidir: Çünkü ozanın zihninde romantik geçmişin yerini, güncel tarihin gerçek toplumsal-siyasal sorunları almıştır artık. O savaşım günlerini anımsayarak şöyle yazıyordu:

Yaşamının savaş alanında o gün
 Çarpışma sesleri dalga dalga yayıldı,
 yağmur bulutlarından kopan gümbürtüler gibi.
 Gün oldu bırakıp elimden *ektara'rru*
 savaş davulunu yüklenmem gerekti.
 Koşmam gerekti korkunç öğlen sıcaklarında
 zafer ve yenilgi
 kasırgaları arasında
 Ayağım dikenlerle delik deşik,
 yaralı göğsümden kanlar akarak.

Tagore'un davaya olan bağlılığını en açık biçimde, iki siyasal tutuklunun polis kurşunlarıyla ölmesi ve yirmi kişinin yaralanması üstüne yazdığı "Soru" adlı bir şiirle gösterebiliriz. Tagore bu olaydan "katilce bir acımasızlık" diye söz ediyor.

Tanrım, kaç kez gönderdin peygamberlerini
 bu acımasız dünyaya:
 "Bağışlayın!" dedi onlar bize. "Sevin!" dediler.
 "Kovun kötülüğü yüreklerinizden!"
 Saygımız var, unutmuyoruz dediklerini, ama bu karanlık günlerde
 Yanlış övgülerle uzaklaştırdık kendimizden onları.
 Güçlünün suç işlemesini önlemeye gücü yetmeyen adaletini
 tek başına için için ağladığını gördüm,
 Genç çocuklar gördüm, koşup kederli başlarını

acı içinde amansız taşlara vuran.
Şimdi sesim kısıldı, kalmadı flütümde ahenk
Aysız gecenin tutsaklığı
Derin, karanlık kâbuslara boğdu dünyamı.
İşte bunun için yaşlı gözlerle soruyorum sana
"Havanı zehirleyenler, ışığını söndürenler,
bağışlıyor musun onları gerçekten?
Gerçekten seviyor musun onları?"

Tagore romantik zihnin sade ve sarsılmaz inancının yitirmişti. Yukarıda elinden bıraktığını söylediğimiz *ektara* gibi, bu şiirdeki susan flüt de, tatlı romantik ezgilerin simgesidir. Şimdi Tagore'un zihni kuşku ve sorularla doludur. Daha önce evrenselliğe ve Batının uygarlaştırma gücüne inanıyordu. Yaşamının sonuna doğru, 1941'de seksen yaşındayken, bir yazısında şöyle der: "Bir zamanlar, uygarlığın kaynağının Avrupa'nın yüreğinden fışkırdığına inanırdım, ama dünyayı terk etmek üzere olduğum şu günlerde bu inancım tümüyle iflas etti." İngiliz emperyalizminin kibrine ve elindeki gücü kötüye kullanımına tanık olmuştu Tagore; Almanya'da Nazizmin, İtalya'da faşizmin ortaya çıkışını görmüştü. 1935'te Mussolini Habeşistan'ı işgal ettiğinde "Afrika" başlığını taşıyan bir şiir yazdı. Bu şiirde çağdaş uygarlığın bir çeşit vahşet olduğunu söyler.

Demir zincirlerle geldiler,
Tırnakları kurt pençelerinden keskin...
Geldiler, insan avcıları,
Gözleri karanlık ormanlardan daha kör.
Uygarlığın vahşi açgözlülüğü
gösterdi utanmaz acımasızlığını...
Ve denizlerin ötesinde, kendi kentlerinde, köylerinde o sırada
çanlar çalıyordu kiliselerde,
sabah dualarında, akşam dualarında
Bağışlayan tanrının yüceliğini ilan eden çanlar;
Çocuklar analarının kucağında oynuyor,
güzelliğe övgüler düzüyordu ozanlar

İkinci Dünya Savaşı Tagore'u sarsmıştı. Dünyanın paramparça olduğunu görüyordu. Savaş Avrupa'yı yakıp yıkıyordu ama, Tagore ne Hindistan'ın ne de dünyanın başka yerlerinin artık barış içinde kalamayacağını biliyordu. Gençliğinden anımsadığı, sade bir mutluluk, barış ve sükunla dolu yaşamın da paramparça olacağını seziniyordu. Bu duygu, son dizelerini okuyacağım aşağıdaki şiirinde şöyle dile getirilmektedir:

Şeker kamışları kesildi, köklerin yanbaşında
 iki arkadaş tembelce dolaşmakta,
 Yağmurun yıkadığı ormanın, otların,
 kokusunu soluyarak,

Tatile çıkmışlardı:

Bir köy yolunda rastladılar birbirlerine.

Biri yeni evli.

Sohbetin tadı sanki sonsuz.

Çevrede *Bhati* çiçekleri taze bir güzellik içinde;

Ormanın girift yollarında uçuşuyor baygın kanatlı kokuları,

İlerlemiş bir baharın sevincini ortalığa saçarak.

O sırada yakındaki bir *jarul* ağacında

bir guguk kuşu çılgın gibi ötmekte

Bir telgraf gelir;

"Finlandiya yerle bir Sovyet bombalarıyla."

Tagore insanlara olan inancını tümüyle yitirmedi. Uygarlığın yıkıntılarına bakarken, "Gene de insana olan inancımı yitirmek gibi ağır bir günah işlemeyeceğim ben," diyordu. Sonuçta kendini modernistlerin nihilizm duygusuna kaptırmamıştı. İnsanların yeryüzündeki sorunlara henüz çözümler bulamadıklarını, yaşamın anlamını keşfedemediklerini biliyordu. Ölümünden birkaç gün önce, şu kısa şiiri yazdı:

İlk günün güneşi
 Soruyu sordu
 Yaşam ilk belirlediğinde
 Kimsin sen?

Yanıt yok.

Yıllar, yıllar geçti
 Günün son güneşi
 Sordu son soruyu
 Batı denizinin kıyısında
 Sessizliğinde gecenin:
 Kimsin sen?
 Yanıt alamadı.

Yanıtı Tagore da bilmiyordu. Ama bu, insanlık sorunun yanıtını bulamayacak demek değildi. Eski kâhinlerin, bilgelere sözlerini hiç unutmadı Tagore. Son şiirlerinden birinde, bu sözlerin yankılandığını görürüz.

Gökyüzü balla dolu, balla dolu kara toprak.

Bal, tatlılık ve sevincin simgesiydi. Tagore, ölüm anı gelip çattığında, dünyayı şöyle mırıldanarak terk edeceğini söylüyordu:

Alnımı senin kara toprağınla süsledim;
 Ardında havanın karanlık perdesinin, gördüm sonsuz ışığı,
 İşte bu toprakta gerçek, sevince döntüşüyor
 Bu bilinçle başımı toprağa eğiyorum.

Bu yüzden diyebiliriz ki, tüm dünyadaki çöküntü, romantik dünya görüşünü yitirmek, Tagore'u tam bir umutsuzluğa düşürmemiştir. Yaşamdaki çirkinliği, haksızlığı, adaletsizliği, savaşın korkunçluğunu görmüş, ama ne insanlara ne de doğaya olan inancını yitirmişti. Doğa, çoğu zaman aldatıcıydı, ama aynı zamanda yıldızların aydınlattığı bir yol vardı ve bu yol kalbe giden yoldu. İşte Tagore, bu inancı yitirmedi.

Senin yıldızının insana gösterdiği yol
 Onun yüreğinin gideceği yoldur,
 Hep açıktır
 Ve aydınlatır insanı kendi
 yüreğindeki doğuştan inancın ışığıyla.

Sözlerimi bitirirken, bu pek çok yönlü insanı bugün yalnız bir kaç yönüyle gördüğümüzü söylemek istiyorum. Tagore yalnızca şair değil, aynı zamanda bir romancı ve öykü yazarıydı. Hindistan'da ve başka ülkelerde sahnelenen tiyatro oyunları da yazdı. Yetenekli bir şarkıcıydı; pek çok şarkı besteledi ve yeni bir müzik türü yarattı. Ressamlık eğitimi görmemişti ama, yaşamının son on iki yılında iki binden fazla resim yaptı. Bu resimler onun iç dünyasındaki gerilimleri gösterir. Bunlar, romantizmin düşgücüyle yarattığı şiirlerden çok ayırdır. Resimleri incelenirse, Tagore'un modernizminin karanlık yönü, iç çatışmaları, ruhundaki bilinç dışı çalkantılar, kişiliğinin takındığı değişik çehreler ortaya çıkacaktır. Bunlar, Batı modernizmine daha yakın anlatımlardır. Tagore'un kendisi, "Şiirlerim kendi ülkemin insanları içindir. Resimlerimse, Batıya armağanımdır," demiştir. Aslında insan, dilini bilmediği bir şiiri tam olarak değerlendiremez. Resmin dili daha evrenseldir. Ama bence resimleri Tagore'un yaratıcı dehasının zenginliğini ve çeşitliliğini göstermiyor. Oysa şiirlerinde, insan yaşamını, tutarsızlıklarıyla bölük pörçüklüğüyle, ama aynı zamanda geniş manevi yönüyle de kucaklayabilen bir düşgücünün evrimini buluyoruz. Ancak, ne yazık ki, Bengal dilinden başka bir dile çevrildiklerinde, bu şiirlerdeki gücün de, derin yaşam görüşünün de, büyük ölçüde kaybolduğu görülür.